

Pere de Rovira, un templer del Vallès

Jaume Vilaginés i Segura

Historiador

INTRODUCCIÓ

A començaments de l'estiu de 1139, un grup de persones es reunia davant d'un mas a Santa Maria de Curtes, al comtat de Carcassona, al vessant nord dels Pirineus.¹ Una parella de pagesos cedia les seves possessions (el mas i tot el que incloïa) a la cavalleria del Temple. Com a representants de l'Orde i receptors de la donació hi eren presents Ramon de Gaure, Ug de Becià i Pere de Rovira. Els dos primers eren frares originaris de la zona, el Llenguadoc, on els templers havien aconseguit arrelar bé a la societat. El tercer, en canvi, procedia de ben lluny.

Pere de Rovira era originari del Vallès. La seva família tenia un petit patrimoni a Santa Perpètua, en els límits amb la parròquia de Palau-solità. Del seu honor havien adoptat el sobrenom, eren els Rovira.² El seu germà gran era vassall de Pere de Palau, que a la vegada ho era de Guillem Ramon II de Montcada, el senescal, braç dret del comte de Barcelona.³ Els Rovira formaven part de l'escala vassallàtica, en els nivells més baixos; eren membres de la petita noblesa i la seva situació social i econòmica els impulsava a seguir amb apassionada fidelitat els projectes dels seus senyors. L'orde del Temple va ser un d'aquells projectes encisadors. Va engrescar els comtes de Barcelona, primer Ramon Berenguer III, que deien que va morir vestint els hàbits dels templers, i després el seu fill Ramon Berenguer IV, que es va implicar des del primer moment en la protecció i foment de l'orde als seus dominis.⁴

Pere de Rovira havia partit de casa seva i havia decidit professar en un nou orde monàstic. Una regla de monjos-cavallers. Una revolucionària manera d'entendre la professió cavalleresca i, a la vegada, una paradoxal forma d'interpretar el compromís religiós. Els monjos-guerrers vivien en comunitat, feien professió dels vots monàstics, però es preparaven per combatre amb les armes contra l'infidel.⁵

L'orde del Temple havia nascut uns vint anys abans de la donació del mas de Sta. Maria de Curtes. Molt lluny, a Terra Santa, quan els cavallers de la primera

croada es plantejaven la dificultat de mantenir segurs i sota el seu control els territoris conquerits, van aparèixer els ordes militars, entitats guerreres que funcionaven com a organitzacions monàstiques: els hospitalers, els templers, el Sant Sepulcre, l'orde Teutònica i altres.⁶ L'orde del Temple va fundar-se a Jerusalem, amb el vistiplau de les noves autoritats cristianes locals, que li van cedir el lloc on instal·lar-se, precisament on es creia que havia estat ubicat l'antic temple de Jerusalem.⁷ Va ser fundat per diversos cavallers francesos, entre ells Hug de Payns, el primer gran mestre. Des d'un primer moment, els templers van esdevenir l'Orde amb una funció militar més clara, en contraposició a les activitats més de caràcter assistencial o espiritual d'alguns altres. En els anys següents i en gran part a causa de les gestions d'Hug de Payns, a l'Europa cristiana va haver-hi una onada de simpatia cap a la nova institució, que es plantejava com un instrument per defensar els llocs sagrats de Palestina de les escomeses virulentes dels sarraïns que pretenien recuperar unes terres que també eren sagrades per a ells. En relació amb la mobilització a favor de la nova cavalleria cal destacar el paper d'intel·lectuals de prestigi, com Bernat de Claraval, que va justificar que persones que professaven com a religiosos es dediquessin a la guerra. La idea no era original, perquè adoptava plantejaments de la *jihad* (guerra santa) i dels *ribats* (monestirs de guerrers), propis dels oponents religiosos i polítics.⁸

La resposta que va tenir a terres catalanes la presència de l'orde del Temple va ser entusiasta. L'implicació inicial dels comtes Ramon Berenguer III i Ramon Berenguer IV va arrossegar el compromís de la cort comtal. L'interès dels comtes no amagava la pretensió que els templers complissin un paper actiu a la frontera amb l'Islam peninsular, semblant al que feien a la Mediterrània oriental. La donació al Temple d'enclaus fortificats a la frontera va culminar amb la participació activa dels templers en la conquesta de la Catalunya nova durant el govern de Ramon Berenguer IV. Aquest comte va esdevenir príncep d'Aragó pel seu matrimoni amb la reina Peronella i va haver de negociar amb els templers la revocació del testament d'Alfons I el bataller, que va deixar el regne d'Aragó al Temple, l'Hospital i el Sant Sepulcre. L'entronització del germà d'Alfons, Ramir I, i el casament de la seva filla amb Ramon Berenguer IV posaven en una situació complicada els templers i el comte català. El comte volia que els templers desistissin d'aplicar el testament del rei aragonès i s'impliquessin activament en el control de la frontera sud. La concessió de prerrogatives a l'Orde i el desplegament que van fer a la zona de l'Ebre va acabar amb els possibles recels i va suposar que els templers esdevinguessin un poder hegemònic a l'àrea de la ribera de l'Ebre.⁹

El primer gran difusor de la nova orde a Catalunya va ser Hug Rigaud, un frare provènçal que va fer arribar el missatge de la nova cavalleria al comte barceloní. Després d'ell, va tenir un paper destacat Arnau de Bedors.¹⁰ Arnau

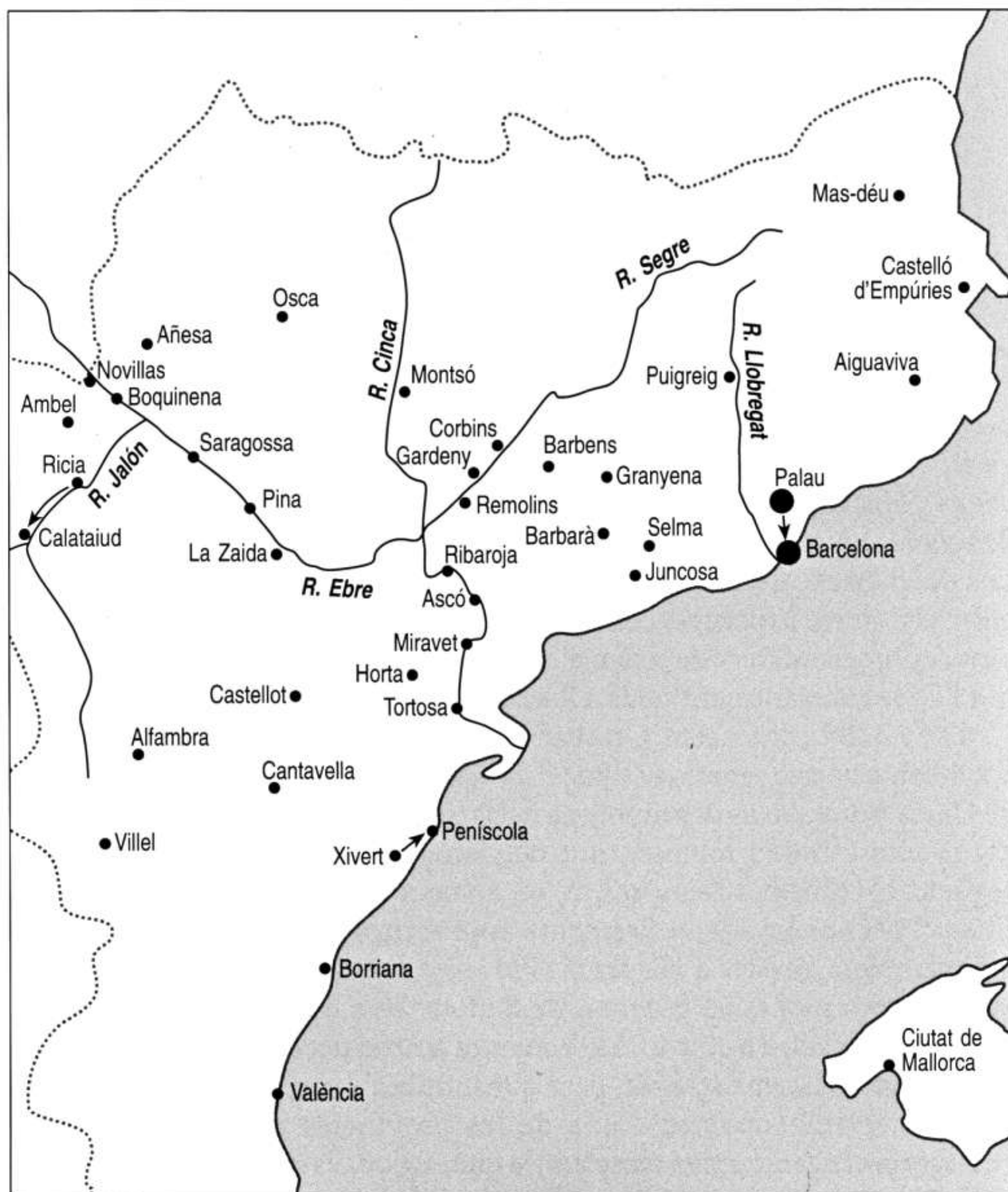

Figura 1. Possessions de l'Orde del Temple als territoris de la Corona d'Aragó (segle XIII).

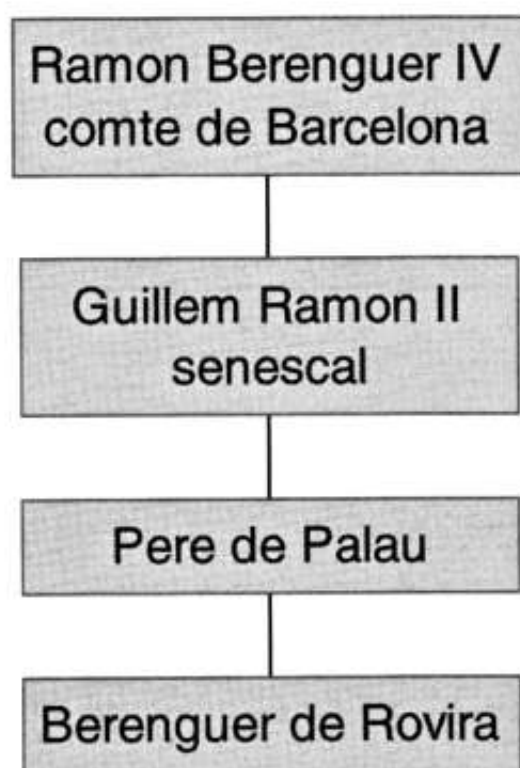

Figura 2. Quadre sinòptic de les relacions de vassallatge de Berenguer de Rovira.

probablement era un frare d'origen osonenc que es va moure activament per gairebé tota la zona que més endavant va ser la província templera de Provença i Hispania (Provença, el Llenguadoc i la Corona d'Aragó). Arnau de Bedors va augmentar el patrimoni i va consolidar les possessions i privilegis en una de les àrees on els templers van tenir major incidència. L'objectiu era clar: crear una infraestructura econòmica que pogués mantenir de manera constant l'esforç econòmic i de personal destinat a sufragar les necessitats bèl·liques que l'Orde constantment tenia a Palestina.

L'any 1139 comencem a trobar la presència de Pere de Rovira entre la documentació que generava l'Orde.¹¹ El veiem primer al Llenguadoc, a la zona de Carcassona, on es desenvolupà la important comanda de Douzens, on actua com a frare i representant del Temple (*minister et baiulus*).¹² L'any següent el trobem a Palau-solità, on apareix ja amb el títol de mestre de Palau.¹³ Més endavant, se l'esmenta amb el títol que ostentava en la jerarquia templera, mestre d'Hispania i Provença.¹⁴ Coincidint amb la desaparició a la documentació d'Arnau de Bedors, Pere comença a aparèixer-hi, aparentment substituint-lo. Se l'esmenta amb el títol de mestre provincial, que Arnau no havia ostentat, però que indubtablement havia exercit. Pere va ser el primer mestre d'una de les províncies més importants en l'estructura organitzativa templera, la que englobava la Corona d'Aragó, Navarra i el sud de França.¹⁵ Després d'ell el van succeir 35 mestres fins a la desaparició de l'Orde, l'any 1312¹⁶. Pere va seguir la tasca organitzativa del seu antecessor i la va completar. Va presidir capítols i va viatjar molt. Durant el seu mandat van desenvolupar-se nombrosos convents templers i algunes grans comandes. Ell va fer que la casa de Palau, al Vallès, d'on era originari, esdevingués un referent importantíssim a la província. No endebades es feia dir "mestre de Rovira del lloc de Palau".¹⁷

PERE DE ROVIRA I EL SEU GERMÀ BERENGUER

Pere de Rovira era el germà petit d'una família de la petita noblesa. Els Rovira tenien un patrimoni escadusser, que havia passat al fill gran, Berenguer. A Berenguer el trobem en algun document relacionat amb el seu senyor, Pere de Palau, del qual parlarem més endavant.¹⁸ En un d'aquests documents apareix també Pere de Rovira.¹⁹ Indubtablement, el protagonisme familiar corresponia a Berenguer que, per altra banda, sabem que posseïa el domini senyorial del mas o honor de Rovira, al terme de Santa Perpètua de Mogoda.²⁰

A Pere, per tant, no li quedava altra opció que obrir-se camí a través de vies que prescindien del patrimoni familiar. Com molts altres *iuvenes* de l'època havia de fer fortuna fora de l'àmbit familiar.²¹ Va optar per vincular-se a la cavalleria templera.

L'orde del Temple ja era prou conegut al comtat de Barcelona. A través de l'interès dels comtes, la noblesa cortesana s'havia implicat personalment amb la nova milícia. Un document de 1134 mostra com el bo i millor de la cort de Barcelona havia promès col·laborar personalment o amb béns en el sosteniment del Temple.²² A la llista hi trobem el senescal, Guillem Ramon II, el seu

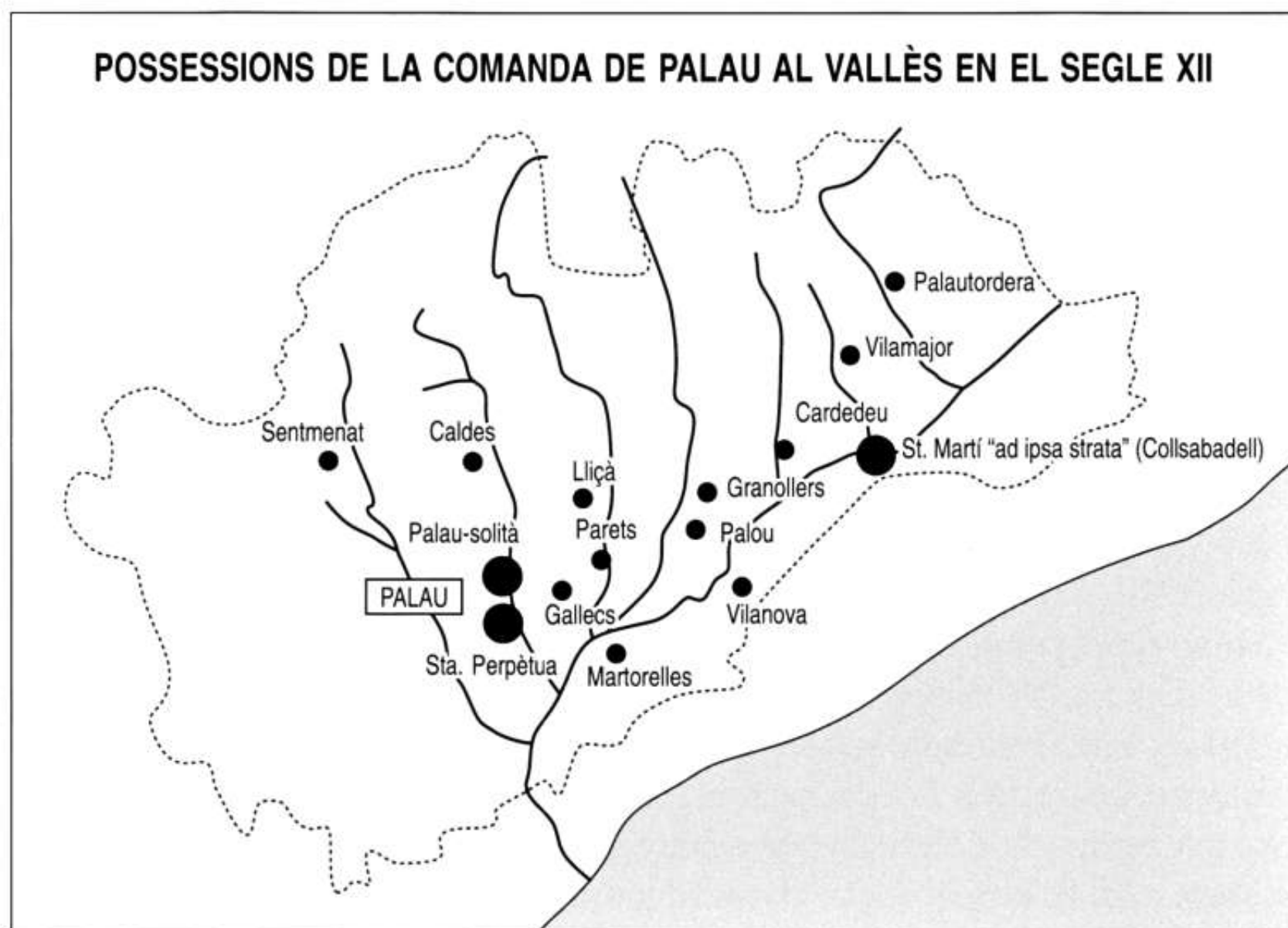

Figura 3. Mapa de les possessions templeres al Vallès al segle XII.

germà Ot, Ramon Renard de La Roca i el seu fill Bernat, Ramon de Barberà, Pere de Santa Eugènia, Arnau de Sant Martí, Pere Bertran de Belloc,...; en total 27 personatges. La majoria d'ells amb patrimoni al Vallès. Berenguer de Rovira estava vinculat vassallàticament a Pere de Palau, que a la vegada era vassall de Guillem Ramon II, el senescal, un dels nobles més influents de la cort barcelonina. Pere era el castlà dels castells de Montcada i Sentmenat, que eren patrimoni de Guillem Ramon, i tenia com a domini familiar una casa-forta al terme de Palau-solità.²³ Pere es va comprometre totalment amb el Temple, com el seu senyor, el senescal, i el mateix comte. Quan va morir va deixar tot el seu patrimoni al Temple, l'any 1135.²⁴ La seva casa-forta, anomenada de Palau, probablement va esdevenir el nucli edificat de la futura casa-convent. Abans, els templers havien centrat les seves possessions al Vallès al terme de Collsabadell, entorn d'una església, que havia pertangut als Belloc, anomenada Sta. Maria del Camí (*ad ipsa strata*).²⁵ Molt possiblement allà es generà un embrió de comunitat, com sembla deduir-se d'algun document.²⁶ Però, després de la donació de Pere de Palau i ja amb l'activa implicació dels germans Rovira, la nova casa de la comanda es va instal·lar a Palau.

L'ingrés de Pere a la milícia ens és desconegut. Tampoc l'evolució de la seva carrera fins a esdevenir un càrrec tan important. No seria descartable que hagués participat en alguna campanya a Orient. Indiscutiblement, havia fet prou mèrits com per ser triat a encapçalar el desenvolupament de l'Orde en un territori molt extens. Quan el tornem a trobar ja actua com un dels principals col·laboradors d'Arnau de Bedors.

Una vegada esdevingut mestre provincial, Pere va portar una intensa activitat viatgera. Podem seguir el seu periple mentre va ser mestre, per la Provença²⁷, on va rebre donacions. A Arlès el veiem presidint un capítol²⁸. També el trobem a Tolosa i al seu comtat, a les terres de l'Aude²⁹ i ocasionalment al Narbonès³⁰. A Catalunya la seva presència destaca a la cort barcelonina³¹, al Rosselló (Ceret, Perpinyà,...)³², a Osona i sobretot a les terres del Vallès³³. A Aragó, el veiem presidint un capítol a Montsó³⁴ i, a Saragossa, pactant amb el bisbe d'aquella ciutat³⁵. Fins i tot representà l'Orde davant del rei de Castellà Alfons VII, quan aquest va fer una donació a terres de Sòria³⁶. Pere de Rovira va tenir un paper molt important en l'organització de l'Orde a les terres del sud de França i a la Corona d'Aragó. Entre 1139 que el trobem per primer cop actuant com a representant del Temple fins a 1150 que deixa d'aparèixer com a mestre, apareix en 72 ocasions en indrets molt allunyats.³⁷ A vegades amb tan poc temps de diferència que resulta inversemblant que pogués traslladar-se tan ràpid. És probable que alguns documents es fessin sense la seva presència física, si no és que estaven mal datats. De tota manera, es pot constatar que en alguns documents hi apareixen membres de l'Orde actuant en delegació

seva, com l'any 1145, quan Bernat de Pere Lata va ser present a Perpinyà en nom de Pere, la qual cosa demostra que l'activitat del mestre era intensíssima.³⁸ El seu germà, Berenguer, va actuar com *alter ego* de Pere, molt sovint acompanyant-lo, en altres ocasions actuant com a mestre provincial.³⁹ La col·laboració del germà devia facilitar la tasca, que era en gran part itinerant, del mestre.

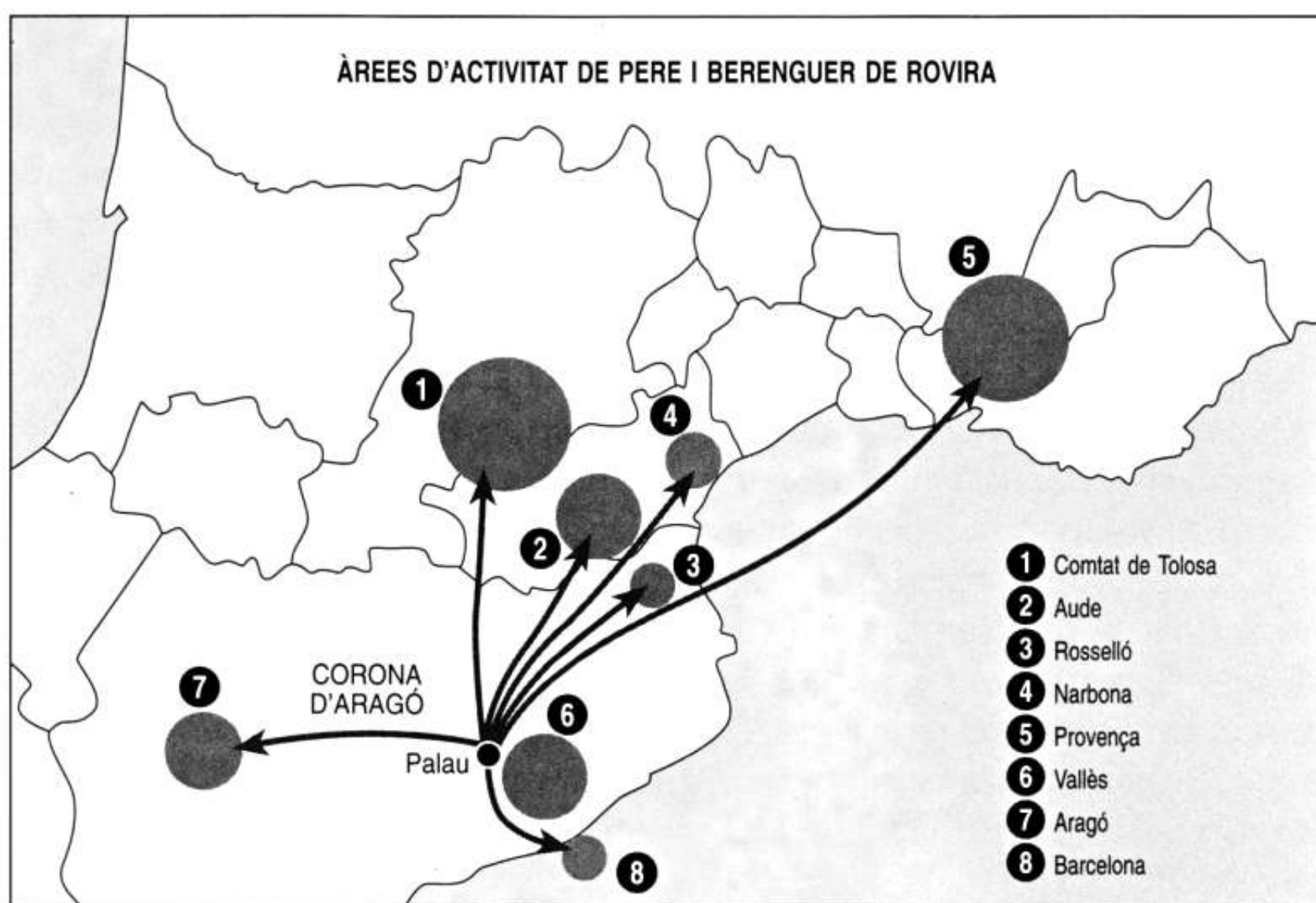

Figura 4. Mapa dels viatges de Pere Rovira.

A la documentació, Pere de Rovira apareix com a frare i ministre o com a batlle del Temple, com feia Arnau de Bedors⁴⁰; però també molt freqüentment amb el títol de mestre; mestre del Temple o dels soldats del Temple, mestre de Rovira, mestre de Palau, mestre de Provença i Hispània, mestre de la milícia d'aquesta banda del mar i mestre d'Aragó i Barcelona⁴¹. El paper que van tenir Pere i el seu germà Berenguer en el desenvolupament de l'Orde en el territori que havien de dirigir va fer que l'any 1149 hi hagués la separació de la província i Pere aparegués com a mestre d'Aragó i Barcelona. La divisió de la província és el millor indicatiu del progrés del Temple en els territoris on hi estava arrelat⁴².

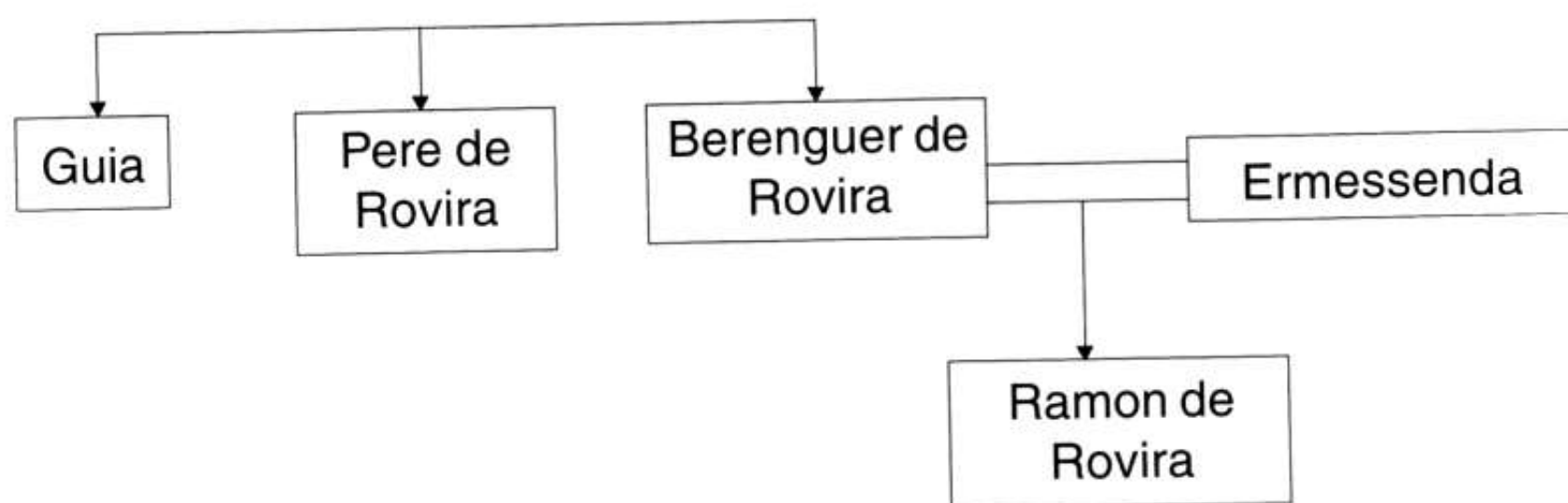

Figura 5. Quadre genealògic de la família dels Rovira.

El seu germà Berenguer devia ser el primogènit de la família, ja que era qui tenia el patrimoni familiar del mas o honor de Rovira, per feu de Pere de Palau. Berenguer estava casat i tenia un fill, quan després de conèixer l'Orde, va decidir professar-hi⁴³. Va acompanyar el seu compromís amb la donació d'un mas a Santa Perpètua. La seva dona, Ermessenda, va acceptar amb resignació i devoció la nova situació conjugal, segons demostra el to com s'expressa ella mateixa en la donació que va fer de les possessions que va rebre pel seu esponsalici⁴⁴. El seu marit va abandonar la casa familiar i va acompanyar el seu germà en el periple que feia per les terres on l'Orde difonia la seva influència. Pere de Rovira viatjava en companyia d'altres frares i entre la seva reduïda comitiva hi va ser molts cops el seu germà. El paper de Berenguer va arribar a ser tan important com el del seu germà, fins al punt que els dos apareixen representant l'Orde conjuntament, amb un grau jeràrquic equiparable⁴⁵. També Berenguer va actuar amb independència de Pere; apareix com a batlle o enviat (*minister*)⁴⁶ i al final del govern de Pere de Rovira, arriba a actuar com a mestre⁴⁷.

Els Rovira van llegar gairebé tot el seu patrimoni al Temple. Pere no va arribar a tenir fills. Probablement, ni estava casat. És possible que la part de l'herència que li pertocava la cedís al Temple, tal com feien els que hi professaven. El cas de Berenguer era diferent. El testament del seu fill estableix clarament que el seu pare tenia la intenció que el domini de Rovira passés a l'Orde i ell confirmava la donació⁴⁸. En el seu testament, Berenguer va fer donació de les seves possessions al Temple. Berenguer va fer testament en vida, probablement quan devia ingressar com a frare⁴⁹. Uns anys més tard, la seva esposa va donar l'esponsalici que li corresponia al Temple, en presència del seu cunyat, Pere, i tractant Berenguer com un antic marit, que en aquells moments era "frare i soldat del Temple"⁵⁰. Pere i Berenguer aplicaven els principis de l'Orde, que considerava com un acte obligat lliurar tot el patrimoni a l'Orde. El vot de pobresa monàstic s'estenia als familiars, que optaven als guanys espirituals que suposava implicar-se en un projecte santificat i que, per altra

banda, tant beneficiava econòmicament el Temple. D'una manera semblant, l'any 1145, prop d'Avinyó, al sud de França. Nicolau de Bolboton feia com els seus pares i donava tot el seu patrimoni al Temple; ho feia després d'escoltar Pere de Rovira que havia convençut la seva mare i rebia la donació; el donador ho justificava com la resposta a la crida a la pobresa que predica l'evangeli.⁵¹

LA IMPORTÀNCIA SOCIAL

De tota manera, el darrer episodi de la relació dels Rovira amb l'Orde del Temple la van protagonitzar el fill de Berenguer, Ramon, un cavaller de l'host del comte, que va morir jove, i la seva tia, que va reclamar la part de l'herència familiar, que per desig dels seus parents devia passar al Temple⁵². Aquesta disputa va tenir una destacada transcendència, per les personalitats implicades. Tot plegat demostra fins a quin punt els Rovira havien assolit un grau elevat d'importància social.

Era l'agost de 1143. Ramon de Rovira jeia ferit de mort. Els seus companys d'armes, Bernat de Belloc, Berenguer de Mogoda i un indeterminat Joan eren testimonis de la seva darrera voluntat. Tots ells participaven en la campanya que el comte de Barcelona feia a Montpeller. Ramon moria poc després de les ferides provocades pel combat. Moria jove, sense fills. En el seu testament deixava tot el seu patrimoni al Temple. El seu pare, Berenguer, aleshores era un important càrrec de l'Orde, com el seu oncle, Pere de Rovira. El seu oncle amb Bernat de Belloc i Albert de Petra prestaven testimoniatge de les darreres voluntats de Ramon unes setmanes més tard, quan es va fer el testament sacramental.⁵³ En el seu testament Ramon deixava tot el que posseïa al Temple, seguint la voluntat del seu pare, que encara era viu però havia fet testament en professar a l'Orde. Així doncs, el nucli patrimonial familiar, el mas de Rovira, havia de passar a l'Orde, si Ramon moria sense descendència.

El compromís de la família no era, però, unànime. La germana de Pere i de Berenguer, de nom Guia, amb el seu marit va disputar la donació que van fer Berenguer i Ramon, el seu fill, del domini de Rovira⁵⁴. El judici, que no està datat, ens explica que hi van ser presents Pere i Berenguer de Rovira, i que es van examinar els testaments del pare dels germans, del mateix Berenguer i de Ramon, el seu fill. El jutge, que era el bisbe de Girona, Berenguer, va sentenciar que Guia havia acceptat amb la seva firma el testament del seu germà Berenguer i, per tant, no tenia dret –ni ella, ni el seu marit– de reclamar l'honor de Rovira, que devia de ser indiscutiblement del Temple. Van assistir al judici el comte Ramon Berenguer IV, Guillem Ramon II, el senescal, i altres importants personatges de la societat de l'època. L'assistència de personalitats tan desta-

cares mostra la importància que havia assolit la família dels Rovira, relacionada amb la seva influència en l'Orde, amb dos germans governant un extens territori i influint decisivament en l'esdevenidor dels comtats catalans. Recordem que el Temple havia col·laborat activament en la conquesta de la Catalunya nova, coincidint amb el mandat de Pere de Rovira, tal com ens explica una donació de l'any 1149, que van rebre Pere, el mestre, i alguns frares que van lluitar "en la conquesta de Tortosa"⁵⁵.

LA COMANDA DE PALAU

La comanda de Palau, entre Palau-solità i Santa Perpètua, va ser un convent templer important. Va esdevenir el centre neuràlgic de les possessions templeres a la Catalunya vella i va irradiar la seva influència sobre tota la província d'Hispania i Provença, coincidint amb el mestratge de Pere de Rovira. Va anar perdent importància amb la consolidació de les possessions que l'Orde va aconseguir a les terres de l'Ebre. Durant el segle XIII, la comanda es va acabar instal·lant a Barcelona, a prop del poder públic de la Corona d'Aragó, amb el qual hi va tenir lligams econòmics importants.⁵⁶ Així, la casa-convent va continuar existint, però ja només com a centre d'un important domini senyorial, tal com havia esdevingut des d'un principi.

La casa-convent estava dirigida pel comanador de la comunitat, que en un primer moment es deia mestre (Pere de Rovira, Berenguer de Rovira i Berenguer de Sant Vicenç), després preceptor i comanador⁵⁷. Encara que no tenim dades específiques del lloc, hi devia haver una petita comunitat, com a altres comandes, formada per frares i sergents. Els primers, de procedència nobiliària, i els segons, d'ascendència humil. També hi devia haver confreres, és a dir, membres que es comprometien per un temps limitat a servir l'Orde.

La comanda de Palau va ser una comanda rural, amb un nucli edificat, en el qual hi destacaven poc els aspectes fortificats, i caracteritzat per l'austeritat pròpia dels convents cistercencs, amb els quals l'Orde coincidia en ideals espirituals. L'edifici, arquitectònicament, correspon al segle XII i probablement es va construir entre 1140 i 1150, a partir d'una edificació fortificada de Pere de Palau, el propietari inicial del lloc.⁵⁸

L'edifici de la comanda es conserva parcialment, convertit en el mas de Santa Magdalena, al municipi de Palausolità i Plegamans⁵⁹. De l'antic edifici templer queden algunes evidències: la capella, bastant deteriorada, i part de la muralla que tancava el conjunt⁶⁰. La capella és una construcció senzilla de planta rectangular i capçalera plana, actualment enderrocada. Els murs tenen un gruix considerable i la volta era de canó apuntat. El frontispici està coronat pel pinyó del doble vessant de la teulada i per una espadanya desplaçada a

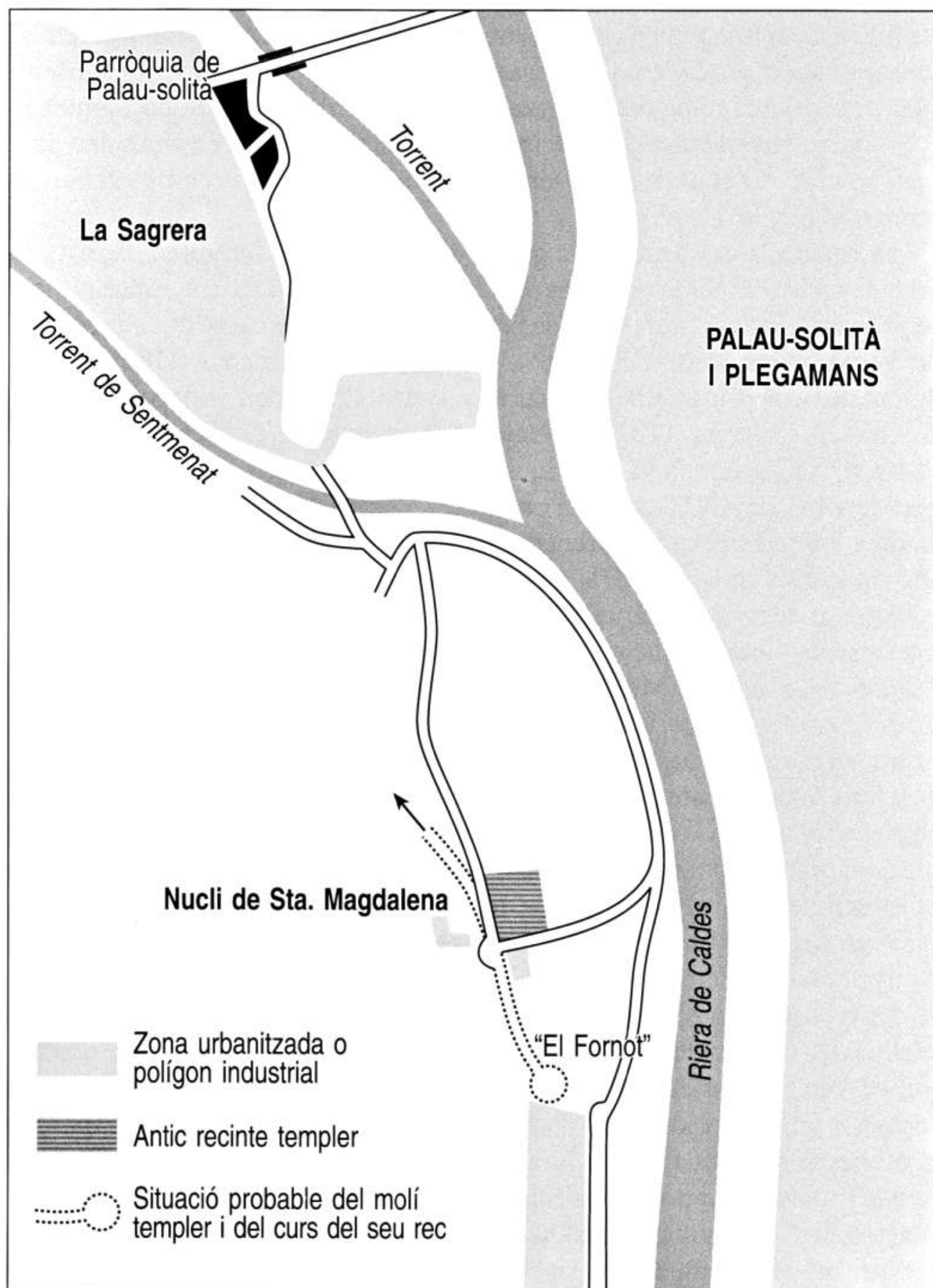

Figura 6. Mapa de situació de la comanda de Palau.

l'esquerra. El mur del conjunt que es conserva té uns quatre metres d'alçària, un metre i mig de gruix i en queden vint-i-cinc de llargària, en direcció est-oest. L'edifici estava integrat en un conjunt, format també per altres construccions. Els elements que queden de la casa de Palau permeten imaginar un conjunt típic de comanda rural, caracteritzat per una distribució funcional i arquitectura austera. Es tractava d'un recinte de planta rectangular emmurallat, en el qual en un extrem hi devia haver la casa conventual, en un altre extrem els serveis i al mig un ampli pati.

La comanda va controlar la gestió d'un patrimoni senyorial important, format a partir de les nombroses donacions que va anar rebent, especialment senyorials.⁶¹ Van fer lliurament de béns terrers i altres possessions a la comanda, Bernat i Pere Bertran de Belloc (1136), Pere de Sentmenat (1136), Ramon Bernat de Gurb (1150), Riambau del Montseny (1175), Bernat de Belloc (1176), Guillem de Mogoda (1187) i Adelaida de Subirats (1176, 1185 i 1189), entre d'altres⁶². La comanda va fer adquisicions de patrimoni per racionalitzar la gestió, com l'any 1180 quan va comprar a Bernat de Sala i la seva esposa un camp a Santa Perpètua que tenien en plena propietat i que confrontava per tots els costats amb alous de la milícia⁶³. La gestió del domini es feia a través del cobrament de rendes agràries que feien els batlles senyorials, com Pere Gall, un masover del Temple que apareix com a batlle de les possessions que tenia l'Orde a Caldes de Montbui l'any 1167⁶⁴. Es tractava d'un sistema d'administració senyorial semblant al que es practicava al Vallès en altres dominis, en el qual els pagesos emfiteutes treballaven la terra del senyor, a canvi de rendes majoritàriament en espècie.⁶⁵ El tipus de contracte era l'establiment, en el qual es definia la duració del contracte, normalment vitalici o amb continuïtat familiar, el pagament i les característiques del mas cedit en usdefruit. Va esdevenir habitual el costum de permetre subestabliments, com el que va fer Pere Veí, pagès emfiteuta de Palau, a Albert Pradell, d'un mas de Parets, amb l'autorització de Pere de Rovira, mestre de Palau i senyor del mas.⁶⁶

La comanda també obtenia ingressos de monopolis senyorials, com els molins i les fargues. Prop de la comanda hi havia un molí, que entorn de 1174 treballaven Ramon de Molendino i Pere Moliner en nom de la milícia⁶⁷. La comanda tenia un molí a la Rovira, que agafava l'aigua del rec que compartien el monestir de Sant Cugat i Azaled de Torre, a canvi d'una renda⁶⁸. Tenia també molins a Palau-solità, a Palautordera, a Vilanova de la Roca, a Lliçà i a Martorelles⁶⁹. L'aigua i els molins van ser una altra font d'ingressos notable, que permetien moldre cereals i recaptar rendes. Algun d'aquests molins podia estar dedicat a alguna activitat industrial, com el molí draper que tenia la comanda a Palautordera⁷⁰.

Pel que fa a les fargues, sabem que hi havia una farga a la comanda, a Palau, que permetia recaptar el dret d'ús (lloçol).⁷¹ El lloçol, més que un dret amb

Figura 7 Vista de la capella de la comanda des de la Riera de Caldes. Es pot observar com l'edifici està parcialment destruït, probablement a causa d'una rierada

Figura 8 Parament del mur de l'antiga comanda. Les modificacions que al llarg del temps s'han fet del conjunt només han conservat una part, que està orientada al nord-oest del mur

contraprestació econòmica, era una obligació per al pagès, perquè el pagament era independent de la utilització de la farga⁷². El cobrament del llòçol, com que era forçat, facilitava una quantitat d'ingressos quantiosos i segurs al senyor.

L'objectiu d'acaparar tanta quantitat de beneficis era un de sol: satisfer les necessitats que l'activitat militar imposava als templers, a l'Orient Mitjà i a la frontera peninsular. Vitualles, cavalls, diners, armes i cavallers s'enviaven periòdicament a la Mediterrània oriental. A Catalunya, gran part de l'esforç es destinava a mantenir els bastions de la frontera sud, a l'Ebre.

EPÍLEG

Era el mes de desembre de 1142. Radulf Guillem i la seva esposa van fer una donació. Estem a Arlès, a la Provença, on es feia un capítol provincial de l'Orde⁷³. Els capítols eren reunions de les diferents autoritats templeres de la província. Era presidit pel mestre provincial. També hi havia capítols de tota l'Orde on acudien els mestres provincials i es prenen les grans decisions estratègiques de l'organització. Arlès era un centre important del Temple. De fet, ho era tota la Provença, on destacava la preceptoria de Richerenches.

El capítol d'Arlès va estar presidit per Pere de Rovira. Naturalment, ell també estava present en la donació que van fer Radulf Guillem i Ricarda. En ella va rebre personalment, *in manu*, la donació «com a mestre, en el capítol d'Arlès, presents els frares Ug de Becià, Pere d'Arcaz i Ponç de Ludenció, entre molts altres».

No va ser l'única ocasió en què Pere de Rovira va presidir un capítol. Que coneguem, ho va fer a Montsó l'any 1149.⁷⁴ La presència en els capítols provincials i la seva important activitat viatgera demostren la transcendència del seu paper a l'organització i consolidació de l'Orde al Sud de França i a la Corona d'Aragó. El pes polític de la seva autoritat es demostra també quan va participar, l'any 1143 a Girona, com a representant de l'Orde, juntament amb el mestre de la província de la Gàl·lia, a les importants donacions que va fer al comte Ramon Berenguer IV al Temple.⁷⁵ El comte va cedir aleshores un conjunt de castells estratègics, amb els seus drets fiscals i jurisdiccional, i tot un seguit de privilegis que van marcar el paper estratègic i hegemònic del Temple a Catalunya fins a la seva desaparició.

Pere de Rovira devia morir entorn de 1150. La darrera ocasió que apareix a la documentació és l'any 1150. Llavors va rebre, precisament al Vallès, a Parets, la darrera donació de la qual tenim constància del seu mandat.⁷⁶ Encara hi apareix com a mestre de Provença. Amb ell surt Berenguer de Sant Vicenç, el proper mestre de Palau. Com va fer el mateix Pere, acompanyant el

seu antecessor abans de substituir-lo, com si es tractés d'un període d'aprenentatge. Però Berenguer no va poder seguir en importància el seu mestre. Ell va ser només mestre de la comanda de Palau. Al contrari que Pere, que, com a mestre del sud de França i de la Corona d'Aragó, va viure el moment de més entusiasme i esplendor de l'Orde a les terres que tan bé va arribar a conèixer.

Figura 9 Vista de la façana de la capella de l'antiga comanda que donava a l'interior del recinte

Notes:

1. Marquis d' Albon, *Cartulaire général de l'Ordre du Temple, 1119-1150*, París, 1913, pàg. 133, doc. núm. 191 (1139).
2. Sobre la família dels Rovira, vegeu, Vilaginés, J. "Els templers al Vallès", *Notes*, 4, Mollet del Vallès, 1990, pàgs. 7-28; també, aquest mateix article, més endavant.
3. Vegeu el quadre sinòptic. (figura 2)
4. Vegeu, Vilaginés, J. "Els orígens de la casa del Temple de Vallès i Barcelona" a *Actes de les Jornades Internacionals sobre l'Ordre del Temple. Tortosa 7, 8 i 9 de maig de 2004*, en premsa. També, Sans i Travé, J. Ma. *Els templers catalans*, Barcelona, 1996, pàgs. 73-97.
5. Sobre l'Orde, en general, vegeu, Demurger, *Auge y caída de los templarios*, Barcelona, 2002, 7a edició, i Barber, M. *The new knighthood. A history of the order of the Temple*, Cambridge, 2000
6. Vegeu, Forey, A. *The military Orders*, Londres, 1992, especialment les pàgines 6-22.
7. Demurger, A. *Auge y caída...*, pàgs. 61-67.
8. Demurger, A. *Auge y caída...*, pàgs. 39 i 40.
9. Sobre la relació dels templers amb els territoris dels comtats catalans i el regne d'Aragó, vegeu, Sans i Travé, J. Ma. *Els templers catalans...*, pàgs. 73-98 i Forey, A. *The templars in the Corona de Aragón*, pàgs. 1-85. Vegeu el mapa sobre les possessions templeres a la Corona d'Aragó.
10. Sobre Hug Rigaud i el seu paper en la difusió de l'Orde al sud de França i Catalunya, vegeu Demurger, A. *Auge y caída...*, pàg. 58 i Forey, A. *The templars...*, pàg. 87. Sobre Arnau de Bedors, vegeu Vilaginés, J. "Els orígens de la casa del Temple de Vallès i Barcelona" a *Actes de les Jornades Internacionals sobre l'Ordre del Temple. Tortosa 7, 8 i 9 de maig de 2004*, en premsa.
11. El primer document en què apareix com a frare de l'Orde és el que hem comentat a la nota 1: Albon, núm 191.
12. Vegeu, Albon, núm. 193 (1139) i núm. 203 (1139/40); més endavant, núm. 246 (1141) i núm. 251 (1142).
13. «*Petrus magister de Ruiria eiusdem loci de Palacii*»: Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), pergamins de cancelleria, Ramon Berenguer IV, 108 (Palau-solità, 1140).
14. «*venerabilis Petri de Roveria magistri Provincie et cuiusdam partis Ispanie...*»: ACA, RBIV, 159 (Girona, 1143).
15. L'orde del Temple es va anar difonent en terres cristianes. La nombre de donacions i l'augment dels convents (o comandes) que es fundaven van obligar a organitzar el territori en províncies, que eren governades per mestres provincials. El mestre de l'Orde es reunia amb els mestres provincials en els capítols generals. Hi havia capítols provincials on el mestre de la província reunia els prefectes de les comandes o cases-convents. Catalunya va formar part de la província de la Provença, el Llenguadoc, els altres territoris de la Corona d'Aragó i Navarra. Aquesta extensa àrea va tenir un paper molt actiu en el desenvolupament de l'Orde a Occident, ja des d'un primer moment. Més endavant, es va fragmentar la seva extensió per facilitar la gestió dels nombrosos interessos que l'Orde tenia en el seu territori. Sobre el tema, vegeu Forey, A. *The templars in the Corona de Aragón...*, pàgs. 87-103 i Demurger, A. *Auge y caída...*, pàgs. 97-102.
16. Sans i Travé, J. Ma. *Els templers catalans...*, pàgs. 477 i 478.
17. ACA, RBIV, 108 (Palau-solità, 1140).
18. Sobre Pere de Palau, també podeu veure, Vilaginés, J. "Els orígens de la casa del Temple de Vallès i Barcelona" a *Actes de les Jornades Internacionals sobre l'Ordre del Temple. Tortosa 7, 8 i 9 de maig de 2004*, en premsa. Els documents són ACA, RBIII, 276 (1126), ACA, RBIV, 70 (1136), ACA, RBIV, 61 (1136) i ACA, RBIV, 67 (1136).

19. ACA, RBIV, 67 (1136) i ACA, RBIV, 70 (1136).
20. Berenguer apareix gestionant les possessions de la família de Rovira (Sta. Perpètua); per exemple, quan van pactar amb el monestir de Sant Cugat el repartiment de l'aigua que havia de moure els molins de la Rovira i els que tenia el monestir a Palau-solità: ACA, RBIV, 118 (1140). També en el seu testament, que va fer abans d'entrar a l'Orde, es pot comprovar que l'honor de la Rovira era seu: ACA, RBIV, 120 (1140).
21. Sobre aquest sector de la societat, vegeu, Duby, G. «Los «jóvenes» en la sociedad aristocrática de la Francia del noroeste en el siglo XII» a *Hombres y estructuras de la Edad Media*, Madrid, 1989, pàgs. 132-148. Al Vallès, les famílies nobiliàries en el segle XII encara repartien el patrimoni entre els fills, però ja es notava una tendència a l'agnatisme (successió que prima el primogènit).
22. ACA, RBIV, 28 (1134).
23. El patrimoni de Pere de Palau, es pot veure en el testament del seu pare, Ramon Miró (ACA, RBIII, 276; 1126). La seva importància social en el seu testament (ACA, RBIV, 46 i ACA, RBIV, 61; 1135 i 1136, respectivament).
24. ACA, RBIV, 61 (1136).
25. Vegeu, sobre les possessions templeres a Collsabadell, Vilaginés, J. «Els templers al Vallès».. i un estudi més aprofundit a Vilaginés, J. «Els orígens de la casa del Temple de Vallès i Barcelona» a *Actes de les Jornades Internacionals...*, en premsa. Vegeu, també, el mapa sobre les possessions del Temple al Vallès
26. L'any 1137, Arnau de Bedors va fer un establiment a Sta. Maria del Camí (ACA, RBIV, 79). Hi eren presents dos frares i probablement tres confreres. En aquesta esglesiola es podia haver configurat un embrió de comunitat, encara que no es pot demostrar que hi hagués vida conventual. El trasllat a Palau va fer que es trunqués el procés.
27. Albon, núms. 287 (1142), 310 (1143), 311 (1143), 312 (1143), 316 (1143), 324 (1144), 325 (1144), 375 (1146), 411 (1146),
28. Albon, núm. 281 (1142).
29. Albon núms. 191 (1139), 193 (1139), 203 (1139-40), 228 (1140), 233 (1141), 246 (1141), 251 (1142), 254 (1142), 257 (1142), 265 (1142), 267 (1142), 276 (1142), 277 (1142), 301 (1143), 303 (1143), 308 (1143), 313 (1143), 337 (1144), 417 (1146), 427 (1146), 428 (1146), 429 (1146), 430 (1146), 432 (1146), 433 (1146), 437 (1146), 438 (1146), 459 (1146), 463 (1147), 467 (1147), 474 (1147), 503 (1148), 504 (1148), 524 (1148).
30. Albon núm. 461 (1147) i 462 (1147).
31. Albon, núms. 314 (1143) i 415 (1146).
32. Albon núms. 236 (1141), 242 (1141), 264 (1142), 295 (1142), 302 (1143), 339 (1144), 359 (1145), 408 (1146) i 409 (1146), 563 (1149).
33. Albon, núm. 197 (1139), ACA, RBIV, 108 (1140), ACA, RBIV, 123 (1141), ACA, RBIV, 131 (1141), ACA, RBIV, 132(i), Albon, núms. 283 (1142), 284 (1142), 290 (1143), 294 (1143), ACA, RBIV, 158 (1143), ACA, RBIV, 169 (1144), ACA, RBIV, 188 (1146), ACA, RBIV, 204 (1148), ACA, RBIV, 222 (1149), ACA, RBIV, 231 (1150).
34. Albon, núm. 557 (1149).
35. Albon, núm. 460 (1147).
36. Albon, núm. 411 (1146).
37. Vegeu el mapa de l'itinerància de Pere de Rovira com a mestre provincial. (figura 4)
38. Albon, núm 339 (1145); l'original és a l'Arxiu departamental de Perpinyà, cartulari de Mas-Déu, 69, 43.
39. Per exemple, Albon, núm. 435 (1146) i Albon, núm. 464 (1147).
40. «*in manu Petri de ipsa Rovira militia templi fratris et ministris*»: Albon, núm. 197 (1139); «*ministris eius Petro de Roeria et Ugoni de Beciano et Berengario de Roeria..*»: Albon, núm. 254

- (1142); íbidem: Albon, núm. 257 (1142); íbidem: Albon, núm. 265 (1142); “..vobis ministris et baiulis eius Petri de Rueria et Ugoni de Beciano..”: Albon, núm. 203 (1139).
41. “Petri de Rovira magistri”: Albon, núm. 295 (1142); “in manu Petri de Roveria magistri milicie Templi..”: Albon, núm. 312 (1143); “Petrus de Roveria magistri fratrum Templi”: Albon, núm. 431 (1146); “Petri magistri de Ruiria”: Albon, núm. 236 (1141); “Petrus magister de Ruiria eiusdem loci de Palatii”: Albon, núm. 202 (1140); “Petri de Roveria magistri Provincia et cuiusdam partis Ispanie”: Albon, núm. 314 (1143); “in manu Petri de Ruyra.. magistri milicie quem citra mare est..”: Albon, núm. 409 (1146); “Petrus de Roveria .. magister in Aragone et in Barchinona”: Albon, núm. 553 (1149).
42. Archivo Histórico Nacional, cart. B, 595, fol. 29-30, núm.79. Transcrit per Albon, núm. 553 (1149).
43. Berenguer va entrar a la milícia després de donar-hi un mas a Santa Perpètua: ACA, RBIV, 71 (1137). Poc després va testar: ACA, RBIV, 120 (1140). La seva dona afirmava quatre anys més tard que Berenguer era frare i soldat del Temple: ACA, RBIV, 169 (1144).
44. ACA, RBIV, 169 (1144).
45. Per exemple, “Petro de Roeria et Berengario de Roeria..”: Albon, núm. 437 (1146); “ministris eius Petro de Roeria et Berengario et..”: Albon, núm. 474 (1147); “in manu Petri de Ruyra et Berengarii fratri eius magistri milicie quem citra mare est..”: Albon, núm. 409 (1146);.
46. “Berengario de ipsa Rueria servo atque ministro..”: Albon, núm. 521 (1148).
47. “Berengarii de Ruyra magistri..”: Albon, núm. 402 (1146).
48. ACA, RBIV, 158 (1143).
49. ACA, RBIV, 120 (1140).
50. ACA, RBIV, 169 (1144).
51. Albon, núm. 371 (Avinyó, 1145); original a Biblioteca Municipal d’Avinyó, cartulari de Richerenches, 7, fols. 4-5.
52. Vegeu el quadre genealògic. (figura 5)
53. ACA, RBIV, 158 (1143).
54. ACA, RBIV, extrainv. 3506
55. “in presentia fratrum qui in obsidione Dertose convenerunt..”: ACA, RBIV, 222 (1149).
56. Sobre les relacions econòmiques entre la comanda de Palau i la monarquia catalanoaragonesa, vegeu, Bisson, Th. *Fiscal accounts of catalonia under the early count-kings (1151-1213)*, Los Angeles-Londres, 1984, pàgs. 143-150.
57. Per exemple: “Petrus de Roveria .. magister”: Albon, núm. 553 (1149); “Berengarii de Ruyra magistri..”: Albon, núm. 402 (1146); “Berengarium s. Viventii magistrum milicie templi”: ACA, RBIV, 322 (1158); “Guillermus de Cerdaniola preceptor domus de palatio”: ACA, AlfonsI, 463 (1187); “Guillermus de Cerdaniola.. procurator domus de Palacio”: ACA, AlfonsI, 459(·ii·) (1187); “Geraldus de Caerevis procurator domus Palatii”: ACA, AlfonsI, 280 (1180); “Guillelmi de Solsona preceptoris domus de Palacio”: ACA, AlfonsI, 213 (1176); “Guillelmus de Celsona comandator domus milicie in Palacio”: ACA, AlfonsI, 206 (1176); “Raimundus Arelatensis preceptor domus milicie in palacio..”: ACA, Jaume I, 7 (1213); “Raimundo Bataia comandator domus de Palacio”: ACA, PereI, 391 (1211); “Raimundus Bataia preceptor domus militie palatii Salatani”: ACA, PereI, 173 (1203).
58. Ja hem parlat sobre Pere de Palau i la seva donació, que va ser l’inici de la comanda de Palau (nota 23).
59. Vegeu el mapa de situació de la casa-convent de Palau. (figura 6)
60. Vegeu les figures 7, 8 i 9.
61. Les donacions buscaven les contraprestacions espirituals pròpies de les cessions que es feien a institucions eclesiàstiques. En el cas del Temple, hi havia, a més, diverses maneres d’implicar-se amb el projecte de l’Orde, sense necessitat de participar-hi com a frares. Vegeu, Sans i Travé, J. Ma. *Els templers catalans...*, pàgs. 139-145.

62. Vegeu, Vilaginés, J. "Els templers al Vallès", pàg. 23. Respectivament, ACA, RBIV, 57 (1136); ACA, RBIV, 70 (1136); ACA, RBIV, 231 (1150); ACA, AlfonsI, 177 (1175); ACA, AlfonsI, 215 (1176); ACA, AlfonsI, 462 (1187); ACA, AlfonsI, 213 (1176); ACA, AlfonsI, 383 (1185); ACA, AlfonsI, 532 i 534 (1189).
63. ACA, AlfonsI, 282 (1180).
64. ACA, AlfonsI, 43 (1167).
65. Vegeu, Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació al vallès Oriental (segles X-XII)*, Barcelona, 2000, pàgs. 161-197.
66. ACA, RBIV, 132 (i) (1142).
67. ACA, AlfonsI, 149 (1174).
68. ACA, RBIV, 118 (1140).
69. Vegeu, Vilaginés, J. "Els templers al Vallès", pàg. 22.
70. ACA, AlfonsI, 406 (1185).
71. Vegeu sobre l'aplicació del lloçol, Vilaginés, J. «El lloçol com a renda feudal. Santa Perpètua en els segles XII i XIII» a *Notes*, 15, Mollet del Vallès, 2000, pàgs. 25-42.
72. ACA, extrainv. 365, 3516
73. Albon, núm. 281 (1142).
74. Albon, núm. 557 (1149); l'original és a ACA, cancelleria, registre 310, fol. 16.
75. ACA, RBIV, 159 (Girona, 1143).
76. ACA, RBIV, 231 (Parets del Vallès, 1150).